

DR. FEHMI REXHEPI (PRISHTINË)

LUFTA E SHQIPTARËVE TË KOSOVËS DHE E VISEVE TË TJERA NË ISH-JUGOSLLAVI PËR VETËVENDOSJE E BASHKIM KOMBËTAR GJATË LUFTËS SË DYTË BOTËRORE

Me shpartallimin e Jugosllavisë më 1941, trojet shqiptare të ish-Jugosllavisë u copëtuan në tri shtete, në bazë të marrëveshjes së Vjenës¹ të ministrave të Punëve të Jashtme të Gjermanisë dhe të Italisë.

Pjesa më e madhe e tyre u përfshi në zonën e pushtimit italian dhe iu bashkua Shqipërisë së pushtuar në vitin 1939. Këto rajone u ndanë në 4 prefektura me qendër në Pejë, në Prishtinë, në Prizren dhe në Dibër, në 14 nënprefektura dhe në 143 komuna. Së bashku me trevat e Ulqinit dhe të Tuzit kishin mbi 11 780 km², rreth 820 000 banorë, nga të cilët 75 për qind ishin shqiptarë².

Zonës së pushtimit gjerman iu bashkangjitën qarku i Mitrovicës, ku hynin rrethet e Mitrovicës, të Podujevës, të Vushtrrisë dhe të Tregut të Ri, që hynë në kuadrin të shtetit kuisling serb të Nediqit. Në këtë zonë jetonin 135 000 banorë, prej të cilëve 81 000 ose 60 për qind ishin shqiptarë³. Bullgarisë fashiste, pos rrethit të Shkupit e të Kumanovës iu dha edhe një pjesë e rrethit të Gjilanit, të Kaçanikut, Vitia si dhe Presheva e Bujanovci, ku jetonin rreth 130 000 shqiptarë⁴. Me copëtimin e ri të trojeve shqiptare në ish-Jugosllavi, populli shqiptar edhe me tej mbeti i ndarë në disa shtete. Pakënaqësinë që u krijua me këtë akt, sidomos në rajonet nën pushtimin e Bullgarisë e të Serbisë, u përpoq ta shfrytëzonte PKJ për të rritur ndikimin e vet.

Shqiptarët e Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi, duke u mbështetur në Kartën e Atlantikut, ku garantohej e drejta e popujve për vetëvendosje në bazë të pjesëmarrjes në luftën kundër fashizmit, në premtimet e PKJ dhe të PKSH, iu përgjigjën thirrjes së PKJ për t'u hedhur në luftën e armatosur kundër fashizmit, me shpresë se do të realizonin të drejtën për vetëvendosje dhe për bashkimin kombëtar. Nuk ka dyshim se në këto vise me të disponuar për luftë kundër fashizmit, për shkak të kushteve e rrethanave më të vështira, ishin shqiptarët e zonës së pushtimit bullgar, ku të gjitha rrymat u pajtuan me domosdoshmërinë e luftës për çlirim. Nuk është rastësi që edhe dëshmori i parë dhe Heroi i Popullit i shpallur në ish-Jugosllavi është Bajram Shabani nga Kumanova, i cili u vra në luftë kundër pushtuesve bullgarë, më 14 tetor 1941⁵.

Ndikimi i komunizmit te shqiptarët e këtyre viseve filloi të intensifikohej pas themelimit të PKSH. Idetë komuniste i propaganduan një numër jo i vogël nëpunësish e intelektualësh, e sidomos mësuesish të ardhur nga Shqipëria pas vitit 1941, shumica e të cilëve ishin simpatizues të PKSH⁶. Nuk ka dyshim, se në atë periudhë udhëheqja e luftës së armatosur në Kosovë nga PKSH do të kishte avantazhe të padiskutueshme për suksesin e luftës, për realizimin e të drejtës për vetëvendosje, për bashkimin kombëtar të të gjitha trojeve etnike shqiptare dhe për evitimin e konfliktit në mes të rrymave politike shqiptare.

Mirëpo, vendimi që të pranohej kërkesa e PKJ që popullsia e Kosovës dhe e 201

viseve të tjera shqiptare në ish-Jugosllavi të ngrihej në luftë nën udhëheqjen e saj, duke besuar se PKJ do të zbatonte pas lufte, ashtu siç kishte shpallur, parimin e vetëvendosjes deri në shkëputje⁹, i kushtoi mjaft shtrenjtë popullit tonë.

PKJ dhe udhëheqja e saj përmes të deleguarve të vet u mundua që në fillim me të gjitha forcat dhe në mënyrë më perfide të përçajë çdo përpjekje për afrim dhe bashkim kombëtar të shqiptarëve. Komunistët jugosllavë në veprimtarinë e tyre u udhëhoqën nga interesat kombëtare, gjë që nuk ishte karakteristikë edhe për të gjithë komunistët shqiptarë.

PKJ në këtë kohë pothuajse në të gjitha ftesat drejtuar popujve të Jugosllavisë përmend edhe shqiptarët, të cilëve u drejtohet si popull e jo si kombësi ose pakicë kombëtare. Komunistët shqiptarë dhe simpatizantët e tyre, duke besuar në parimin e vetëvendosjes së popujve që u riafirmuan edhe në artikullin e njohur të Josip Brozit, botuar në gazetën "Proletar" më 1942⁸, iu përgjigjën thirrjes së PKJ për luftë në kohën kur gëzonin shumë më tepër të drejta kombëtare dhe ekonomike.

Zhvillimi i LANÇ në Kosovë u shoqërua me formimin e njësiteve të armatosura thjesht kombëtare, siç ishin aradhat "Zejnel Hajdini", "Emin Duraku", batalioni "Bajram Curri" etj., ndërsa shqiptarët e Ulqinit dhe ata të Maqedonisë Perëndimore bashkëpunuan ngushtë me UNÇSH dhe UNÇJ. Më pas në Kosovë u krijuan edhe njësitë më të mëdha ushtarake, ndërsa organet politike, ushtarake dhe të pushtetit patën një strukturë të mëvetësisë shtetërore e politike të njëjtë me organet analoge të popujve të tjerë të Jugosllavisë. Të gjitha këto organe, *Komiteti Krahinor i Kosoves, Shtabi Kryesor i Ushtrisë Nacionalçlirimtare dhe Këshilli Krahinor Nacionalçlirimtar për Kosovën dhe Rrafshin e Dukagjinit përbënin një dëshmi e njëherazi një garanci se pas luftës shqiptarët do të realizonin të drejtën e patjetërsueshme për vetëvendosje dhe bashkim kombëtar.*

Është me rëndësi të potencohet se këto veprime u shoqëruan me ndërhyrjet e KQ të PKJ, që u realizuan nëpërmjet të deleguarve të vet në Shqipëri e në Kosovë si S.V.Tempo, M.Popoviç, D.Mugosha, V.Stojnić etj., për të vënë nën kontroll të plotë situatën politike në trojet shqiptare. Ata, duke nxjerrë në plan të parë përkatësitë klasore e partiake, synonin të minonin zhvillimin e Luftës Antifashiste në Shqipëri e në Kosovë, të nxisnin përçarje në mes të rrymave të ndryshme politike shqiptare dhe të luftonin aspiratat për bashkimin kombëtar. J.B.Titoja dhe KQ i PKJ u përpoqën me të gjitha mjetet dhe duke bërë koncensione të mëdha që të tërhiqnin në luftë Drazha Mihajloviçin, ndërsa ndaj shqiptarëve u mbajt një qëndrim krejtësisht i ndryshëm. Për më tepër, emisarët jugosllavë ndërhyjnë brutalisht për anulimin e marrëveshjes së Mukjes në mes përfaqësuesve të Këshillit të Përgjithshëm Nacionalçlirimtar të Shqipërisë dhe të Ballit Kombëtar (gusht 1943), që ndërmjet të tjerave sanksiononte të drejtën për vetëvendosje të shqiptarëve dhe për rrjedhojë krijimin e Shqipërisë etnike⁹. Krijimi i një Fronti të Përbashkët Antifashist gjithëkombëtar nuk i interesonte KQ të PKJ, që shfaqti synimet anekSIONISTE jo vetëm ndaj Kosovës, por edhe ndaj vetë Shqipërisë. Për këtë arsye, udhëheqja jugosllave dhe S.V.Tempo u angazhuan për shkatërrimin e kësaj bërthame të mirëfilltë të unitetit kombëtar¹⁰. Në një situatë të tillë forcat nacionaliste e demokratike shqiptare, kur e panë se nuk ishte e mundur të krijohej një front i përbashkët me komunistët, për shkak të varësisë së madhe të tyre nga PKJ, u detyruan të bënin plane dhe përpjekje të reja për realizimin e aspiratave kombëtare. Në rrethanat e reja që u krijuan pas kapitullimit të Italisë, në Prizren më

16 shtator 1943, u mbajt Kuvendi Themelues i Lidhjes II të Prizrenit, ku morën pjesë në bazë të delegimit përfaqësuesit e të gjitha trojeve shqiptare, si nga Dibra, Prizreni, Prishtina, Peja, Mitrovica etj¹¹. Organizata kishte për qëllim mbrojtjen e tokave të liruara dhe të integritetit të trojeve shqiptare¹². Këtë qëndrim forcat e Lidhjes së Dytë të Prizrenit u përpoqën ta realizonin sidomos gjatë periudhës shtator-nëntor 1944, ku vija e kufirit u shty përgjatë hekurudhës Shkup-Bujanovc, e cila për afërsisht përbënte edhe kufirin etnik.

Veprimtaria e Lidhjes II të Prizrenit, siç duket, ia kishte çrregulluar mjaft planin forcave komuniste dhe udhëheqësve të Luftës Nacionalçlirimtare në Kosovë e në Shqipëri. Për të minimizuar autoritetin e kësaj organizate, Fadil Hoxha botoi në gazetën "Lirija", në tetor 1943, një artikull, në të cilin paralajmëronte mbajtjen e Konferencës Nacionalçlirimtare për këto vise, që do të "na sigurojë lirinë dhe pavarësinë e plotë"¹³.

Vendimin për mbajtjen e kësaj Konference e mori Këshilli i Komitetit Krahinor i PKJ për Kosovën, që u mbajt në Sharr më 4-6 nëntor 1943. Konferenca u mbajt në Bujan të Malësisë së Gjakovës më 31 dhjetor 1943 dhe 1 e 2 janar 1944¹⁴. Në Konferencë morën pjesë 49 delegatë, 43 ishin shqiptarë e 6 serbë e malazezë, strukturë që ishte në përputhje me përbërjen e popullsisë në këto troje.

Dokumenti më i rëndësishëm i Konferencës ishte Rezoluta, ku konstatohej se: *"Kosova e Rrafshi i Dukagjinit është një krahinë e banuar në pjesën më të madhe nga populli shqiptar, i cili si gjithmonë, ashtu edhe sot dëshiron të bashkohet me Shqipërinë. Prandaj e ndiejmë për detyrë t'i tregojmë rrugën e drejtë që duhet të ndjekë populli shqiptar për të realizuar aspiratat e veta. Rruga e vetme, pra, që populli shqiptar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit të bashkohet me Shqipërinë është lufta e përbashkët me popujt e tjerë të Jugosllavisë kundër okupatorit dhe rrogarëve të tij, sepse kjo është e vetmja rrugë për të fituar lirinë, kur të gjithë popujt, pra edhe shqiptarët do të kenë mundësi të deklarohen mbi fatin e vet, me të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje"*¹⁵. Por, vendimet e Konferencës u kontestuan nga ana e KQ të PKJ, i cili në strategjinë e vet kishte projektuar jo vetëm ruajtjen e kufijve të Jugosllavisë së vjetër, por edhe zgjerimin e tyre¹⁶.

Kështu, në letërën e 28 marsit të vitit 1944 KQ i PKJ i tërhoqi vërejtjen Komitetit Krahinor të Kosovës, duke theksuar se "nuk është dashtë të krijoni Komitet Krahinor, nga se territori i juaj nuk është një qark kompakt ... Nga Rezoluta nuk është i qartë karakteri i Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar. Ky Këshill mund të jetë vetëm iniciativë, vetëm organ i unitetit politik të masave, por nuk guxojmë t'i japim atij karakter pushteti edhe pse ai duhet të udhëheqë këshillat aty ku ekzistojnë"¹⁷. Për trajtimin e problemit kombëtar, udhëheqja e Komitetit Krahinor porositej që të udhëhiqej nga vendimet e Mbledhjes II të KANÇJ, të cilat u "sigurojnë barazi të gjithë popujve dhe i mundësojnë të drejtën për vetëvendosje"¹⁸. Më tutje në letër insistohet që të mos "flitet për bashkimin me Shqipërinë dhe për caktimin e kufijve në mes Shqipërisë e Jugosllavisë të dyja të okupuara"¹⁹.

Por, aspiratave të shqiptarëve dhe statusit që kishte realizuar Kosova gjatë luftës i kundërvihet më drejtpërdrejtë sekretari i KK të PKJ, P.Joviçeviq. Në përputhje të plotë me qëndrimet e shpalosura nga PKJ në fund të luftës, ai do të theksonte se në bazë të vendimeve të Mbledhjes II të KANÇJ "shqiptarëve të Kosovës iu garantohen të drejtat e pakicave kombëtare"²⁰. Është me interes të theksohet fakti, se këtu, për

herë të parë gjatë Luftës së Dytë Botërore, shqiptarët e Kosovës nominohen si pakicë kombëtare.

Vendimet e Konferencës së Bujanit u mirëpritën në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare. Shqiptarët, që u hodhën në LANÇJ për realizimin e këtyre aspiratave, luftuan jo vetëm për çlirimin e trojeve të veta, por edhe në frontet e ndryshme në veri të Jugosllavisë. Në formacionet e ndryshme ushtarake u inkuadruan vetëm nga Kosova mbi 53 000 luftëtarë, që me luftën dhe gjakun e tyre dhanë një ndihmesë të rëndësishme për çështjen e përbashkët të popujve të aleancës antifashiste.

1 Marrëveshja u nënshkrua më 21-22 prill 1941 në Vjenë.

2 "Fletorja zyrtare", nr.129, 29 gusht 1941.

3 A.Hadri, *Narodno-oslobodilacki pokret na Kosovu 1941-1945*, Prishtinë, 1970, f.82-84.

4 *Po aty*.

5 R.Abyli, *Bajram Shabani*, Monografi, Shkup, 1976.

6 F.Rexhepi, *Me ditar dhe pushkë në revolucion*, në: "Shkëndija", nr.18 dhe 19, Prishtinë, nëntor-dhjetor 1980, f.20.

7 Xh.Gjeçovi, *Marrëdhëniet shqiptare-jugosllave në vitet e Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare, nëntor 1941 - nëntor 1944*, Tiranë, 1986.

8 J.B.Tito, *Çështja kombëtare në dritën e Luftës Nacionalçlirimtare*, në: "Proletar", dhjetor 1942.

9 *Historia e popullit shqiptar*, II, Prishtinë, 1969, f.714.

10 F.Rexhepi, *Si u tradhtuan shqiptarët gjatë dhe pas Luftës së Dytë Botërore*, në: "Veprimi", Preshevë, viti I, nr.2, f.13.

11 T.Zajmi, *Lidhja II e Prizrenit*, Bruksel, 1964, f.39; A.Hadri, *Lëvizja Nacionalçlirimtare në Kosovë, 1941-1945*, Prishtinë, 1971, f.332.

12 T.Zajmi, *po aty*, f.45.

13 "Lirija", tetor 1944; "Zbornik", I, Libri 19, dos.55, f.296-300.

14 A.Hadri, *Këshillat Nacionalçlirimtare në Kosovë*, Prishtinë, 1974, f.68-70.

15 *Narodni Odbor Automne Kosovske-Metohijske Oblasti 1943-1953*, Prishtinë, 1955, f.10.

16 Këtë qëllim Jugosllavia e realizoi duke i zgjeruar kufijtë e vet për 8 262 km² në dëm të Italisë. Krahaso: *Vojna Enciklopedija*, 4, Beograd, 1972, f.79.

17 "Zbornik", I, Libri 19, Beograd, 1969, dos.104, f.462-463. Letër e nënshkruar nga Milovan Gijlasi në emër të KQ të PKJ.

18 *Po aty*.

19 *Po aty*, f.464.

20 *Po aty*, f.723.